

**Kissinger i američki poželjni
globalni poredak**

Saeid Abedpour

Kissinger i američki poželjni globalni poredak

Saeid Abedpour

Institut „Ibn Sina“, Sarajevo

Sažetak

U svojoj novoj knjizi, naslovljenoj kao Svjetski poredak (World Order), koja nosi i podnaslov „Promišljanja o karakteru nacija i kursu historije“, Henry Kissinger bavi se jednom od najvažnijih tema u međunarodnim odnosima i vanjskoj politici. Pažnja spram pitanja svjetskog poretka, izražena kroz precizno i stručno štivo o historijskim procesima u osobito bitnim regijama svijeta, pruža nam jedan od dosad najpotpunijih pristupa ovoj tematici.

Ključne riječi: Svjetski poredak, Henry Kissinger

Ta perspektiva posebno je značajna i zato što je Kissinger kroz različite etape svoga života uvijek bio krajnje zainteresiran za pitanja budućnosti svjetskog poretka. Njegova nastojanja da identificira one kategorije koje utječu na oblikovanje i ustanovljavanje jednog poretka na svjetskoj razini uvijek su bila okrenuta ka budućnosti. Svakako, u većini poglavlja ove knjige, središnja uloga data je SAD-u, kroz razmatranja na koje načine ta zemlja može prevazići različite krize. Ukoliko se Zapad bez jasnog geostrateškog pristupa upusti u svjetske razmirice, došlo bi do raspada postojećeg sistema, a druge velike sile – poput Kine, Rusije i Indije – postepeno će preuzimati primat i dosadašnju ulogu Zapada. Sama knjiga se sastoji od devet poglavlja, koja nose sljedeće naslove: „Evropa – pluralistički svjetski poredak“, „Evropski sistem ravnoteže moći i njegov kraj“, „Islamizam i Bliski Istok – svijet u rastroju“, „Sjedinjene Države i Iran – pristupi poretku“, „Azijska mnogostrukost“, „Ka azijskom poretku – konfrontacija ili partnerstvo?“, „Djelovanje za cijelo čovječanstvo – Sjedinjene Države i koncept poretka“ i „Tehnologija, ravnoteža i ljudska savjest“. Uz stav kako Zapad, ukoliko želi izbjeći raspad poretka, mora imati jasnu geostrategiju u pogledu svjetskih previranja, Kissinger drži kako na savremenom Bliskom Istoku uglavnom važi krilatica: „Neprijatelj tvog neprijatelja je vjerovatno i tvoj neprijatelj“.

U prvom poglavlju, naslovljenom „Evropa – pluralistički međunarodni poredak“, Kissinger razmatra Westfalski mir, pa u vezi njegovog utjecaja na svjetski poredak piše: „Jako je problematično uspostaviti ravnotežu između legitimiteta i moći. Što je neki geografski prostor manji i što je kulturno koherentniji, lakše je doći do praktičnog dogovora. U modernom svijetu, međutim, izražena je potreba za svjetskim poretkom. Skup elemenata koji su u historijskom i vrijednosnom pogledu međusobno nepovezani, i koje, po definiciji, na okupu drži ograničenost vlastitih kapaciteta, vrlo vjerovatno će umjesto poretkom ishoditi sukobima...“

...Westfalski mir nije ponudio nikakav specifičan aranžman u pogledu savezništava niti kakve stalne evropske političke strukture. S krajem univerzalne Crkve kao krajnjeg ishodišta legitimiteta i slabljenjem Svetog Rimskog Carstva, određujući koncept u Evropi postao je ravnoteža moći, koja, po definiciji, podrazumijeva ideološku neutralnost i prosuđivanje u skladu s razvojem okolnosti. Britanski državnik iz 19. stoljeća lord Palmerston izrazio je

taj temeljni princip ovako: 'Mi nemamo vječnih savezništava niti stalnih neprijatelja. Vječni su samo naši interesi, a na nama je da ih slijedimo.',,

Drugo poglavlje nosi naslov „Evropski princip ravnoteže moći i njegov kraj“ i autor ga započinje slikajući Pariz kojim kroče trupe ruskoga cara. Potom govori o ratovima vođenim u Evropi i Bečkom kongresu. U pogledu utjecaja tog mira na Evropu, čitamo: „Tradicionalna diplomatija donijela je Evropi skoro stoljeće mira kroz međunarodni poredak suptilno uravnoteženih elemenata moći i legitimiteta. U posljednjoj četvrtini tog stoljeća ta ravnoteža je poremećena većim oslanjanjem na element moći.“

Treće poglavlje, „Islam i Bliski Istok – svijet u rastroju“, analizira pojavu islama, njegov utjecaj na ovu regiju, ulogu Osmanskog Carstva, Muslimanske braće, formiranje Izraela, Arapsko proljeće, sukob u Siriji, Saudijsku Arabiju, smjene vlasti u Iraku i Siriji. Tako, u vezi sa Saudijskom Arabijom, piše: „S ponešto historijske ironije, najvažniji saveznik zapadnih demokratija u svim ovim previranjima bila je zemlja čije se unutarnje prakse skoro posvema razlikuju od njihovih – Kraljevina Saudijska Arabija. Saudijska Arabija bila je partner – katkada tih i svojom voljom iza scene – koji je učestvovao u svim naporima za postizanje regionalne sigurnosti nakon Drugog svjetskog rata, u kojem je stao uz saveznike. To je savezništvo koje oslikava osobiti karakter westfalskog državnog sistema koji je dozvolio tako različitim društvima da sarađuju kroz formalne mehanizme radi zajedničkih ciljeva, odnosno generalno u njihovu zajedničku korist. Nasuprot tome, njeni problemi tiču se nekih od glavnih izazova u potrazi za savremenim svjetskim poretkom.“

„Sjedinjene Države i Iran – pristupi poretku“ jeste naslov četvrtog poglavlja u kojem bivši savjetnik američkog predsjednika za nacionalnu sigurnost kaže sljedeće: „Sjedinjene Države moraju razviti strateški pogled na proces u kojem su angažirane. Objašnjavajući smanjenu američku ulogu na Bliskom Istoku, glasnogovornici državne administracije nude nam viziju ravnoteže između Irana i sunitskih država (možda i Izraela). Sve kad bi se takav odnos snaga i mogao uspostaviti, održiv bi bio jedino uz američku aktivnu vanjsku politiku. Ravnoteža moći nikada nije statična i njene komponente su u stalnom gibanju. Stoga bi, u doglednoj budućnosti, Sjedinjene Države morale služiti kao balanser moći. A ta uloga balansera najbolje će se provoditi tako da Amerika svakoj od suprotstavljenih strana bude bliža nego one jedne drugima i da ne dozvoli sebi da bude uvučena u strategiju jedne od strana, naročito ne na ekstremno način. Zadržavajući vlastite strateške ciljeve, Sjedinjene Države

mogu biti ključni faktor u određivanju da li Iran nastavlja putem revolucionarnog islama ili velike nacije, koja legitimno i značajno, pripada westfalskom sistemu država. Tu ulogu, međutim, Amerika može ostvariti samo kroz aktivno učešće, a ne kroz povlačenje.“

U petom poglavlju, naslovljenom „Azijska mnogostrukost“, u osvrtu na specifičnosti Indije kaže se: „Posebno komplicirajući faktor bit će odnosi Indije s većim, muslimanskim, svijetom, sastavni dio kojega je i sama. Indiju se često klasificira kao zemlju Istočne ili Južne Azije. Ona, međutim, ima dublje historijske veze s Bliskim Istokom i brojniju muslimansku populaciju nego Pakistan ili bilo koja druga muslimanska zemlja izuzev Indonezije. Indija je dosad bila u stanju odgraditi se od najžešćih struja političkih previranja i sektaškog nasilja, dijelom kroz prosvijećen odnos prema svojim manjinama i njegovanje zajedničkih domaćih indijskih principa – uključujući demokratiju i nacionalizam, koji prevazilaze lokalne različitosti.“

„Ka azijskom poretku – konfrontacija ili partnerstvo?“, naslov je šestog poglavlja, posvećenog nekim stavovima u pogledu Azije. Ukazujući na historijsko iskustvo Azije, Kissinger kaže: „Najvažnija zajednička karakteristika azijskih država jeste da doživljavaju sebe kao zemlje u razvoju i postkolonijalne države. Sve su pokušavale prevazići naslijeđe kolonijalne uprave oslanjajući se na snažan nacionalni identitet. One dijele uvjerenje da se svjetski poredak sada ponovo balansira nakon neprirodnog upada Zapada tokom nekoliko posljednjih stoljeća, no te zemlje izvukle su dosta različite pouke iz svog puta kroz historiju. Kad njihovi najviši zvaničnici žele izraziti ključne interese, oni uglavnom gledaju natrag u drugačiju kulturnu tradiciju i idealiziraju različite zlatne epohe.“

U nastavku, u vezi s nekorištenjem vojne opcije kao faktora ravnoteže, čitamo: „Već više od jednog stoljeća – od politike otvorenih vrata i posredovanja Theodorea Roosevelta u rusko-japanskom ratu – čvrsta američka politika bila je spriječiti hegemoniju u Aziji. U savremenim uvjetima, neizbježna politika Kine jeste zadržavati potencijalno joj suprotstavljene sile što je moguće dalje od svojih granica. Ove dvije zemlje kreću se u tom prostoru. Održavanje mira zavisi od njihove uzdržanosti kad je riječ o ostvarenju ciljeva i sposobnosti da rivalitet ostane politički i diplomatski.“

Sedmo poglavlje nosi naslov „Djelovanje za cijelo čovječanstvo – Sjedinjene Države i koncept poretka“. U njemu se u vezi sa Roosvelteovim i Kennedyijevim stavovima kaže: „Veliki lideri često predstavljaju velike nepoznanice. U trenutku kada je ubijen, da li je predsjednik John. F. Kennedy bio bliže produbljenu američke uvučenosti u rat u Vijetnamu ili povlačenju iz njega? Generalno govoreći, nikada nisu valjano osporene kritike na račun Rooseveltove naivnosti. Odgovor je vjerovatno taj da je Roosevelt, baš kao i njegov narod, bio podvojen u pogledu dva lica međunarodnog poretka. Nadao se miru zasnovanom na legitimitetu, odnosno povjerenju između pojedinaca, poštovanju međunarodne zajednice, humanitarnih ciljeva i dobre volje. No, suočen sa pristupom SSSR-a koji je bio zasnovan prvenstveno na moći, on bi se vjerovatno vratio makijavelijanskoj strani, koja ga je i dovela na lidersku poziciju i učinila dominantnom figurom tog perioda. Pitanje o tome kako bi ta ravnoteža izgledala ostalo je neodgovoreno zbog njegove smrti u četvrtom mjesecu njegovog četvrtog mandata, prije nego je njegov koncept odnosa sa SSSR-om mogao biti završen. Harry S. Truman, kod Roosevelta potpuno isključen iz donošenja odluka, iznenada je katapultiran u tu ulogu.“

„Tehnologija, ravnoteža i ljudska savjest“ naslov je osmog i posljednjeg poglavlja, gdje se, kad je riječ o tragičnosti tehnologije u arapskim revolucijama, kaže: „Na Zapadu su hvaljeni Facebook i Twitter aspekti revolucija Arapskog proljeća. Ipak, iako digitalno opremljena masa uspijeva u prvim demonstracijama, korištenje novih tehnologija ne garantira da će vrijednosti koje će prevladati biti iste one koje nosi izumitelj tih tehnoloških sredstava, čak niti one koje zastupa većina mase. Štaviše, iste tehnologije koje se koriste za organiziranje protesta mogu biti korištene i za njihovo praćenje i suzbijanje. Danas je većina javnih prostora u većim gradovima izložena stalnom video nadzoru, a svakog vlasnika mobilnog telefona može se pratiti elektronskim putem u realnom vremenu. Kako jedno nedavno istraživanje zaključuje: internet je praćenje učinio jeftinijim i svrsishodnijim.“

U „Završnoj riječi“, Kissinger upozorava na pogubni utjecaj regionalnih sukoba, koji su gori nego sukobi među državama, pa kaže: „Rekonstrukcija međunarodnog sistema predstavlja krajnji izazov za državništvo našega vremena. Kazna za neuspjeh neće toliko biti rat između država (iako to u nekim regijama nije isključeno), koliko evolucija u sfere utjecaja identificirane sa konkretnim domaćim strukturama i oblicima upravljanja – naprimjer, westfalski model nasuprot vizija radikalnih islamista. Na rubu svake od tih

sfera javljalo bi se iskušenje da se testira svoju snagu protiv drugih entiteta. Vremenom, tenzije tog procesa bi se preobrazile u manevre za bolji status i prednost u kontinentalnim ili čak svjetskim razmjerama. Borba između regiona mogla bi biti ravnopravnija nego li je rat između država ikada bio.“

Kissingerova najnovija knjiga, „Svjetski poredak“, bavi se ravnotežom moći. Prema njegovim vlastitim riječima, on analizira „kako treba izgraditi međunarodni svjetski poredak u svijetu suprotstavljenih historijskih perspektiva, nasilnih sukoba, sve naprednije tehnologije i ideološkog ekstremizma“.

Kissinger tvrdi da pravi „svjetski poredak“ zapravo nikada nije ni postojao. Prema njegovom mišljenju, tokom većeg dijela historije ljudske rase, različite civilizacije su zasebno definisale vlastite koncepte poretka i svaka civilizacija je smatrala da je baš ona centar svijeta. Ipak, on smatra da istinski „svjetski poredak“ nalaže da civilizacije stupe u međusobni kontakt. Iz njegovog gledišta, sukob civilizacija nije neizbježan. Sa druge strane, kao odgovor na Fukuyaminu tezu o konačnom obliku organizacije ljudskog društva, Kissinger navodi da „svaki region učestvuje u preispitivanju visoke politike u drugim regionima, te se vrlo često to dešava momentalno. Ipak, među glavnim igračima ne postoji nikakav koncenzus o pravilima i ograničenjima tog procesa ili njegovog krajnjeg odredišta. Rezultat je rastuća tenzija“.

Prvi takav primjer bi bio evropski sistem ravnoteže moći. Zaslugu ovom konceptu Kissinger pripisuje Westfalskom miru. Prema njemu, „westfalski koncepti su danas vrlo često ocrnjeni kao dio sistema cinične manipulacije moći koja ostaje ravnodušna prema moralnim načelima. Ipak, struktura koja je uspostavljena Westfalskim mirom predstavlja prvi pokušaj institucionalizacije međunarodnog poretka na osnovu dogovorenih pravila i ograničenja, baziranih na višebrojnosti odlučujućih sila, radije nego na dominaciji jedne države“ (str.30). Drugi koncept je islamski koncept. Knjiga prati islamski svjetski poredak od vremena Poslanika Muhammeda sve do danas i to iz perspektive misije islama. Kissinger tvrdi da je islamski svjetski poredak utemeljen na misiji pripajanja dar al-harba (zemalja van osvojenih teritorija) u vlastiti svjetski poredak, čime bi se uspostavio univerzalni mir. Treći koncept je azijsko razumijevanje ravnoteže moći, koje se razmatra iz tri različita gledišta (Japan, Indija i Kina).

Iako Kissinger prihvaća da, sve do dolaska modernih Zapadnih sila, nijedan azijski jezik nije imao riječ za „Aziju“, on također ukazuje na to da se termin „Azija“ pripisuje varljivoj koherentnosti posve različitih područja. Prema tome, on ističe da je historijski evropski poredak bio samodostatan, no da savremeni azijski poredak uključuje i vanjske sile, što je jedna od njegovih integralnih karakteristika. Kissingerov posljednji koncept svjetskog poretka je američki poredak. Kada je riječ o ovom konceptu, on dijeli mišljenje sa Hillary Clinton. Cliton smatra kako se čini da se međunarodni liberalni poredak na kojem su Sjedinjene Države radile generacijama našao pod pritiskom sa svih strana, dok Kissinger drži do toga da nijedna država nije mogla odigrati takvu odlučujuću odluku u formiranju savremenog svjetskog poretka kao Sjedinjene Države. Knjiga se većim dijelom bavi postojećim problemima umjesto iznalaženjem mogućih rješenja. Stoga, bilo bi logično tvrditi da Kissinger ovom knjigom sugerira da SAD treba predvoditi „svjetski poredak“ preuzimanjem hegemonije, jer je jedina država koja može preuzeti takvu dužnost. Sa ovog gledišta neki bi mogli reći da je ova knjiga izvanredna. Ipak, ne smijemo zaboraviti da ju je napisao Savjetnik sa nacionalnu sigurnost i Državni sekretar Richarda Nixona i Geralda Forda, te stoga ovakvom djelu treba pristupiti iz specifičnog ugla.